

ปริทัศน์การศึกษาว่าด้วยชาติพันธุ์ไทยวน¹

A Review of Studies on Tai Yuan Ethnicity

นราธิป ทัพบัน² และ ชินศักดิ์ ตันติกุล³

Narathip Thubthun² and Chinasak Tandikul³

² นักศึกษาหลักสูตรปริญญาตรีบัณฑิต สาขาวิชาสถาปัตยกรรมพื้นถิ่น

² Ph.D. candidate in Vernacular Architecture

^{2,3} ภาควิชาสถาปัตยกรรม คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร

^{2,3} Department of Architecture, Faculty of Architecture, Silpakorn University

บทคัดย่อ

บทความนี้เป็นบททบทวนว่าด้วยกลุ่มชาติพันธุ์ไทยวน ภายใต้กรอบแนวคิดทางประวัติศาสตร์ มานุษยวิทยา และพันธุศาสตร์ประชากร โดยพบว่าไทยวนเป็นวัฒนธรรมที่หมายถึงชนกลุ่มใหญ่ของแคว้นโยนกและอาณาจักรล้านนาในอดีต จากร่องรอยทางประวัติศาสตร์และหลักฐานทางพันธุกรรมชี้ว่าชาววนมีบรรพบุรุษสัมพันธ์กับกลุ่มคนไทยที่ตั้งถิ่นฐานบริเวณตอนใต้ของประเทศจีน ซึ่งได้เคลื่อนย้ายเข้ามาตั้งถิ่นฐานร่วมกับคนพื้นเมืองในบริเวณที่ราบลุ่มแม่น้ำกกตั้งแต่ยุคก่อนประวัติศาสตร์ และได้เคลื่อนย้ายออกไปโดยรอบบริเวณที่ราบลุ่มแอ่งหุบเขาในภาคเหนือของประเทศไทย โดยลักษณะทางพันธุกรรมของชาววนมีความใกล้ชิดกับชาวไทลื้อและกลุ่มชนพื้นเมืองในภาคเหนือที่พูดภาษาตระกูลมอญ-เขมร จึงสันนิษฐานว่ามีการปฏิสัมพันธ์ระหว่างกลุ่มชนและหลอมรวมวัฒนธรรมจนกลายเป็นชาววนชาติพันธุ์ไทยวนจึงเป็นผลจากการแสดงออกทางสังคมของกลุ่มคนที่มีสำนึกทางวัฒนธรรมร่วมกัน ภายใต้บริบททางจารีตวัฒนธรรมหรือความสัมพันธ์ทางวงศาคณาญาติชาติพันธุ์ที่มีร่วมกัน โดยมีได้เคร่งครัดตามการสืบสายทางชาติพันธุ์ไทแต่เพียงเท่านั้น

คำสำคัญ : ยวน, ไทยวน, ไตยวน, คนเมือง, ไทศึกษา

¹ บทความนี้เป็นส่วนหนึ่งของวิทยานิพนธ์ปริญญาตรี สาขาวิชาสถาปัตยกรรมพื้นถิ่น ภาควิชาสถาปัตยกรรม คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร โดยมีรองศาสตราจารย์ ชินศักดิ์ ตันติกุล เป็นผู้ควบคุมวิทยานิพนธ์

Abstract

This article reviewed the discourses about Tai Yuan ethnic group under conceptual frameworks of history, anthropology and population genetics. It was found that Tai Yuan was a discourse that meant the majority group of the state of Yonok and the Kingdom of Lanna in the past. However, based on historical traces and genetic evidences, it was indicated that the Tai Yuan had ancestors related to Tai people group settling down in the southern area of China. The latter moved further south into the lowland areas of the Kok River and settled down there with indigenous people since pre-historic age, and then they moved further south-west into settlements scattered around valley plain areas in the north of Thailand. Genetic characters of the Tai Yuan were close to those of the Tai Lu and indigenous people groups in the north of Thailand who spoke languages belonging to Mon-Khmer language family. It was hence presumed that there were interactions between people groups and subsequently their acculturation such that those groups became the Tai Yuan. Therefore, Tai Yuan ethnicity resulted from social expressivity of people groups who had mutual social awareness under the context of mutual custom and culture, or mutual kin and ethnicity relationship without being strictly and exclusively descended from Tai ethnicity.

Keywords : Yuan, Tai Yuan, *Khon Muang*, Tai studies

บทนำ : ปัญหาและความคลุมเครือ

ชาติพันธุ์ไทยวน (Tai Yuan; ไตยวน ยวน ยน โยน โยนก คนเมือง ไทยเหนือ ไทยพายัพ ไทยล้านนา หรือ ลาวพุงดำ) เป็นกลุ่มชาติพันธุ์ไทกลุ่มหนึ่ง พูดภาษาตระกูลไท-กะได กลุ่มภาษาเชียงแสน ใช้ภาษาถิ่นภาคพายัพ (คำเมือง) ตามตำนานและหลักฐานทางประวัติศาสตร์สนับสนุนว่าอาจเป็นกลุ่มคนผู้พูดภาษาตระกูลไทกลุ่มแรก ที่เข้ามาตั้งถิ่นฐานและสร้างบ้านแปงเมืองในเขตแดนประเทศไทย โดยพบการตั้งถิ่นฐานกระจายอยู่ทางตอนใต้ของประเทศจีนมาแต่โบราณ และเป็นชนกลุ่มใหญ่ในพื้นที่ภาคเหนือของประเทศไทยในสมัยแคว้นโยนกและอาณาจักรล้านนา ซึ่งมีศูนย์กลางอำนาจอยู่ในบริเวณที่ราบลุ่มแม่น้ำกกและแอ่งเชียงใหม่-ลำพูน ถึงแม้ว่าชาวยวนจะถูกรวมอยู่ในวงศ์วานกลุ่มชาติพันธุ์ไทและประชากรไทย แต่ก็มีความเป็นมาที่แตกต่างและคลุมเครือ

บทความนี้จึงมุ่งอธิบายวาทกรรมว่าด้วยชาติพันธุ์ไทยวน โดยใช้กรอบแนวคิดทางประวัติศาสตร์ มานุษยวิทยา และพันธุศาสตร์ประชากร เพื่อสร้างความเข้าใจในกลุ่มชาติพันธุ์ไทยวนให้ชัดเจนยิ่งขึ้น อันเป็นพื้นฐานสำคัญในการศึกษาระดับถัดไป

ว่าด้วยชื่อเรียกขาน

ราชบัณฑิตยสถาน (2556) ได้ให้ความหมายของคำว่า “ยวน” ไว้ว่า เป็นชื่อเรียกชาวไทยทางล้านนา เขียนเป็น เยาวนะ โยน หรือ โยนก ก็มี บังอร ปิยะพันธุ์ (2541) อธิบายว่า ไทยวน คือประชาชนที่อาศัยอยู่ในหัวเมืองล้านนา ได้แก่ เมืองเชียงใหม่ เมืองเชียงแสน เมืองลำปาง เมืองลำพูน เมืองน่าน และเมืองแพร่ เป็นต้น ส่วน วิลเลียม คลิฟตัน ดอดด์ (William Clifton Dodd) หรือ หมอดอดด์ กล่าวว่า ความจริงคำว่ายวนหาใช่ชื่อใหม่ เป็นชื่อที่คนในถิ่นใกล้เคียงโดยรอบเรียกเขามาตั้งแต่ตั้งค้ำบรพแล้ว² บุญช่วย ศรีสวัสดิ์ (2493) กล่าวว่า ชนกลุ่มอื่นในพื้นที่ใกล้เคียงก็มักจะเรียกขานว่า ยน ยวน ยูน หรือ โยน เช่นกัน ชาวลื้อสิบสองปันนาและชาวเมืองยองพากันเรียก

² อ้างถึงโดย นิพนธ์นิพนธ์. หลวง, ชนชาติไทย (พิมพ์ครั้งที่ 6. กรุงเทพฯ: กระทรวงศึกษาธิการ, 2520), 142.

ชาวล้านนาว่า “ยวน” หรือ “ยวน” เช่น ยวนเจงใหม่ (คนยวนเจงใหม่) ยวนละกอน (คนยวนลำปาง) บรรจบ พันธุเมธา (2504) กล่าวว่า ชาวไทใหญ่ (ไต) เรียกชาวล้านนาว่า “โยئن” หรือ “ไตโยئن” (โยน หรือ ไทโยน) และเรียกอาณาเขตล้านนาทั้งหมดว่า “เม็งโยئن” (เมืองโยน หรือ เมืองโยนก) จิตร ภูมิศักดิ์ (2519) กล่าวว่า ชาวพม่าเรียกชาวยวนพื้นเมืองว่า “โยน” หรือ “ยูน” บุญช่วย ศรีสวัสดิ์ (2503) กล่าวว่า ชาวลาวฝั่งซ้ายแม่น้ำโขงก็เรียกชาวไทยภาคเหนือว่า “ยวน” หรือ “ยวน³” เช่นกัน จิตร ภูมิศักดิ์ (2519) อธิบายว่า “ยวน” เป็นการเรียกตามคำพื้นเมืองที่เรียกอาณาจักรล้านนาว่า โยนก ในรูปศัพท์บาลี ตัวอักษร ก ท้ายคำแปลว่า “ชาว” คำว่า โยนก จึงหมายถึง “ชาวโยน” คำว่ายวนเป็นคำที่คนไทยภาคกลางใช้เรียกชาวล้านนามาก่อนคำอื่น ดังปรากฏในวรรณกรรมสมัยอยุธยาตอนต้นเรื่อง “ลิลิตยวนพ่าย”⁴ ซึ่งเรียกชาวล้านนาว่า ยวน หากแต่ในชั้นหลังชาวไทยภาคกลางมักเรียกชาวล้านนาเป็น “ลาว” ดังปรากฏในวรรณกรรมและพงศาวดารต่างๆ เรื่อยมาจนกระทั่งถึงสมัยรัชกาลที่ 5 แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ จึงได้มีนโยบายให้เลิกเรียกชาวภาคเหนือว่าลาว พลตรีหลวงวิจิตรวาทการ (2549) กล่าวว่า ยวน คือ ลาว ทางฝรั่งอธิบายว่าเป็นคำเรียกชาวล้านนา รวมความว่าแคว้นโยนกโบราณซึ่งกลายเป็นอาณาจักรล้านนาในภายหลัง แบ่งกันอีกอย่างหนึ่งว่า พวกอยู่ฝั่งซ้ายแม่น้ำโขงคือล้านช้างเป็น “ลาว” ส่วนพวกอยู่ฝั่งขวาคือล้านนาเป็น “ยวน” นอกจากนี้ยังมีชื่อแบ่งเรียกเป็น “ลาวพุงขาว” “ลาวพุงดำ” พวกล้านช้างเป็นลาวพุงขาว เพราะพวกนี้แม้จะมีวัฒนธรรมการสลักลอยตามตัว แต่ก็สลักแต่ส่วนขาและตามตัว ไม่นิยมสลักที่พุง จึงเรียกว่าลาวพุงขาว ส่วนพวกล้านนานั้น ได้ความว่านิยมสลักที่พุงด้วย จึงเรียกว่า

³ ตำนานขุนบรม (ขุนบรมม) ของชาวลาว ตอนหนึ่งได้กล่าวถึงชาวล้านนา โดยมีเนื้อความว่า “...ขุนบรมมีลูก 7 คน ส่งลูกทั้งเจ็ดไปสร้างบ้านแปงเมืองในที่ต่างๆ... ...ไผ่หมให้ไปสร้างเมืองยวนโยนก...” อ้างถึงในมหาสิลา วีระวงส์ (2544)

⁴ มีนักวิชาการบางท่านเรียกว่า “โคลงยวนพ่าย” ซึ่งสันนิษฐานว่าเป็นวรรณกรรมที่แต่งขึ้นในรัชสมัยของสมเด็จพระรามาธิบดีที่ 2 แห่งกรุงศรีอยุธยา มีเนื้อหาสดุดีวีรกรรมของสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถแห่งอาณาจักรอยุธยาในการรบกับอาณาจักรล้านนา ถึงแม้ว่าวรรณกรรมนี้จะใช้คำว่า “ยวน” ในชื่อหลัก หากแต่เนื้อหาในวรรณกรรมดังกล่าวยังพบการเรียกชาวล้านนาว่า ยวน และ ลาว ประปนกันไป

ลาวพุงดำ⁵ สำหรับในกรณีที่มีนักวิชาการบางท่านสันนิษฐานว่าคำว่ายวนมาจากภาษาพม่า (แปลว่า ข้าทาส) นั้น ไม่สอดคล้องกับบริบททางประวัติศาสตร์ เนื่องจากอาณาจักรตองอู (พม่า) มีอำนาจอธิปไตยเหนือเชียงใหม่หลังจากการแต่งวรรณกรรม “ลิลิตยวนพ่าย” ล่วงมาแล้วกว่าร้อยปี จึงเชื่อได้ว่ามีการใช้คำว่ายวนมาก่อนแล้ว นอกจากนี้ยังพบการใช้คำว่า “ไท” หรือ “ไต” ในคำกล่าวโบราณของชาวล้านนาหลายประโยค ซึ่งคำเหล่านี้ถูกใช้ในบริบทที่หมายความถึงชาวไทยวนเป็นสำคัญ อาทิ คำกล่าวโบราณว่า “ลัวะเยยะไร ไทใส่นา” “ลัวะเยยะไร ไตเยยะนา” หรือ “ลัวะหื้อออกมาแบ่งไฮ่ ไทหื้อออกมาแบ่งนา”

ภาพที่ 1 จิตรกรรมฝาผนังวัดภูมินทร์⁶ จังหวัดน่าน แสดงลักษณะชายและหญิงชาวไทยวนในสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น โดยผู้ชายมีวัฒนธรรมการสักลาย ด้วยหมึกสีเข้มตามตัวตั้งแต่ช่วงเอวหรือพุงลงไปถึงขา อันเป็นที่มาของชื่อ “ลาวพุงดำ”
ที่มา : นราธิป ทับทัน ถ่ายภาพเมื่อ 17 ธันวาคม 2554

⁵ วิจิตรวาทการ, พลตรี หลวง. งานค้นคว้าเรื่องชนชาติไทย (กรุงเทพฯ: สร้างสรรค์บุ๊คส์, 2549), 98-99. อ้างถึง Par Lucien de Reinach, *LE LAOS. Ancien commissaire du Gouvernement au Laos* (Paris: A. Charles, 1900), 216.

⁶ ภาพจิตรกรรมนี้เป็นเรื่องราวในวรรณกรรมชาดกเรื่องคันทนกุมาร นักวิชาการส่วนใหญ่ได้กำหนดอายุของภาพโดยอ้างอิงจากพงศาวดารเมืองน่าน ที่ระบุว่าวิหารหลังนี้สร้างโดยพระเจ้าอนันตวรฤทธิเดชระหว่างปี พ.ศ.2410-2417 ทว่า จิตรศักดิ์ เดชวงศ์ญา (2546) ได้มีข้อสันนิษฐานในอีกทางหนึ่ง โดยอ้างอิงบริบททางประวัติศาสตร์ ซึ่งพบว่าจิตรกรรมนี้ควรวาดในช่วงปี พ.ศ.2437

สรุปได้ว่า “ยวน” หรือ “ไทยวน” เป็นคำเรียกกลุ่มคนที่พูดภาษาตระกูลไทซึ่งเป็นประชากรกลุ่มใหญ่ในภาคเหนือตอนบนของประเทศไทย ในยุคตำนานคือแคว้นโยนหรือแคว้นโยนก ซึ่งหมายถึงดินแดนที่ราบลุ่มแม่น้ำกก แม่น้ำลาว และแม่น้ำอิง เป็นสำคัญ จากนั้นเมื่อพญามังรายแห่งแคว้นโยนสามารถผนวกเอาแคว้นหริภุญไชย (แคว้นพิงค์; ดินแดนบริเวณแอ่งลำพูน-เชียงใหม่ และลำปาง) รวมเข้าเป็นอาณาจักรในชั้นหลังจึงเรียกประชากรในอาณาจักรล้านนาว่าชาวยวนสืบเนื่องมาจนถึงสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น คำว่ายวนจึงเป็นอัตลักษณ์ของกลุ่มชาติพันธุ์ (Ethnic identity) ในฐานะชื่อสามัญที่รับรู้ร่วมกันและถูกใช้อย่างแพร่หลายในกลุ่มชนใกล้เคียง โดยมีการออกเสียงในสำเนียงและวรรณยุกต์ที่แตกต่างกันตามแต่ละท้องถิ่น อาทิ ยน ญน ยวน โยน โย่น และ โยนก จากร่องรอยทางนิรุกติศาสตร์ยังพบว่าชาวล้านนาในอดีตอาจเคยมีสำเนียงหรือเรียกตนเองว่า ลาว⁷ ไท และ ไต ร่วมกับคำว่า ยวน มาก่อน

สำหรับประเด็นที่คนกลุ่มใหญ่ของภาคเหนือตอนบนในปัจจุบันมิได้เรียกตนเองว่า “ยวน” ดังเช่นในอดีตอีกแล้ว แต่จะเรียกตนเองว่า “คนเมือง” และเรียกภาษาที่ตนพูดว่า “คำเมือง” เป็นที่น่าสังเกตว่า “คนเมือง” ถูกใช้เรียกเฉพาะในคนพื้นเมืองกลุ่มใหญ่ที่อยู่ในเขตภาคเหนือของประเทศไทยเท่านั้น ชาวไทยวนในพื้นที่อื่นๆ นอกเขตแดนภาคเหนือ (อาทิ ชาวไทยวนในจังหวัดสุโขทัย อุตรดิตถ์ สระบุรี ลพบุรี ราชบุรี นครปฐม นครราชสีมา และในประเทศลาว) ยังเรียกตนเองว่าคนยวนเช่นเดิม สวัสดิ์ อ่องสกุล ยืนยันถึงคำว่า “คนเมือง” มีปรากฏครั้งแรกในรายงานของกรมหมื่นพิชิตปรีชากรที่ขึ้นไปปฏิบัติราชการในหัวเมืองล้านนา เมื่อ พ.ศ. 2427 (ตรงกับรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว)⁸ จิตร ภูมิศักดิ์ (2519) เสนอว่า การเรียกตนเองว่าคนเมืองเป็นการโต้ตอบการถูกเหยียดหยามจากพม่าและสยาม ส่วน ชัยยันต์ วรรณระภูติ (2549)

⁷ โคตรตระกูลของพญามังรายผู้เป็นปฐมกษัตริย์แห่งล้านนานั้น ถือเป็น “ลาวโคตรวงศ์” ด้วยบรรพบุรุษของมังราย (ในราชวงศ์ละโว้จกรุงราชแห่งหริภุญนครเงินยางเชียงแสน) ล้วนมีพระนามขึ้นต้นด้วยคำว่า “ลาว” ทั้งสิ้น (ธิดา สาระยา, 2553)

⁸ สรุปจาก เอกสารจากการเสนาทางวิชาการ เรื่อง คนเมืองท่ามกลางบริบทการเปลี่ยนแปลง โดย ธเนศวร์ เจริญเมือง และ วสันต์ ปัญญาแก้ว (บรรณารักษ์) ภาควิชาประวัติศาสตร์ และ ภาควิชาสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ ธันวาคม 2543

อธิบายถึงคำว่า “เมือง” ในความหมายของกลุ่มคนที่มีรูปแบบทางสังคมและระบบการปกครองแบบเมือง “คนเมือง” จึงเป็นคำที่มีความหมายแสดงสถานะทางสังคมและอำนาจที่เหนือกว่ากลุ่มชาติพันธุ์อื่นๆ ในดินแดนล้านนา ธเนศวร์ เจริญเมือง (2546) อธิบายที่มาของ “คนเมือง” ว่าเป็นคำที่คนยวนใช้เรียกตนเองตั้งแต่สมัยช่วงต้นรัตนโกสินทร์ คาดว่าเกิดขึ้นหลังปี พ.ศ. 2348 ที่ได้กวาดต้อนประชากรไทจากถิ่นอื่น โดยเฉพาะคนเมืองยองเข้ามาในแผ่นดินล้านนาจำนวนมาก ขณะที่สภาพบ้านเมืองล้านนามีประชากรชาวยวนลดน้อยลง การใช้คำว่า “คนเมือง” ในระยะแรกเป็นการแสดงออกต่อประชากรชาวไทกลุ่มอื่นๆ เพื่อบอกว่าตนเป็นคนพื้นเมือง หากแต่ในระยะที่สอง คำว่า “คนเมือง” ถูกใช้อย่างมีนัยทางสังคมเพื่อแสดงว่าตนเป็น “คนเมือง” ไม่ใช่ “ลาว” อย่างที่ชาวไทยสยามเรียก ส่วน กัญญา ลีลาลัย (2544) อธิบายว่า คนไทพื้นเมืองของภาคเหนือหรือที่มักเรียกว่า คนเมือง เป็นกลุ่มชนที่มีวัฒนธรรม ประเพณี รวมทั้งภาษาพูดที่เป็นเอกลักษณ์ ในที่นี้ได้แก่ ไทยวน ไทยอง ไทลื้อ และไทเขิน จากความข้างต้น สรุปว่าคนเมืองและไทยวนเป็นการจัดกลุ่มบนฐานจำแนกคนละระบบด้วยบริบทของการเป็น “คนเมือง” ในปัจจุบัน เป็นขอบเขตของ “อัตลักษณ์ทางสังคม (Social identity)” จึงมิได้หมายถึงกลุ่มชาติพันธุ์ไทยวนแต่เพียงกลุ่มเดียวเท่านั้น หากแต่ได้รวมถึงประชากรพื้นเมืองกลุ่มต่างๆ ในภาคเหนือที่พูดภาษาตระกูลไทเป็นส่วนใหญ่ ซึ่งมีสำนึกและการแสดงออกทางสังคมร่วมกันว่าตนเป็นกลุ่มชนท้องถิ่นที่มีวัฒนธรรมและวิถีชีวิตแบบสังคมเมือง (มิใช่สังคมชนเผ่า)

แผนภูมิที่ 1 แสดงกลุ่มชนที่มีอัตลักษณ์ทางสังคมเป็น “คนเมือง” ในภาคเหนือ และการปรากฏตัวของ “ชาวยวน”

การตีความจากตำนาน ร่วมกับการเทียบเคียงหลักฐานทางประวัติศาสตร์และโบราณคดี

จากหลักฐานทางโบราณคดีบ่งชี้ว่า ดินแดนทางภาคเหนือของประเทศไทย มีมนุษย์อาศัยอยู่ตั้งแต่ยุคก่อนประวัติศาสตร์ หากแต่ยังไม่สามารถระบุได้แน่ชัดว่าเป็นคนกลุ่มใด หนึ่ง หลักฐานทางประวัติศาสตร์เกี่ยวกับกลุ่มชาติพันธุ์ไทยวนที่เป็นลายลักษณ์อักษรเริ่มปรากฏในช่วงต้นพุทธศตวรรษที่ 19 ภายหลังจากการสถาปนาอำนาจของกลุ่มคนทีพูดภาษาตระกูลไทในบริเวณที่ราบลุ่มแม่น้ำกสึบเนื่องไปจนถึงแอ่งเชียงใหม่-ลำพูน หากจะสืบย้อนไปกว่านั้นจะเป็นการตีความจากตำนาน ร่วมกับการตรวจสอบหลักฐานทางประวัติศาสตร์และโบราณคดี

ตำนานพงศาวดารล้านนา อาทิ ตำนานเมืองสุวรรณโคมนคำ ตำนานสิงหนวัติ และ พงศาวดารเมืองเงินยางเชียงแสน ได้กล่าวถึงการอพยพผู้คนเข้าสู่ที่ราบลุ่มแม่น้ำโขงตอนกลาง (บริเวณที่ราบลุ่มในเขตจังหวัดเชียงราย) ตั้งแต่ยุคก่อนประวัติศาสตร์ โดยกล่าวถึง “เมืองสุวรรณโคมนคำ” ว่าเป็นชุมชนระดับเมืองแห่งแรกในบริเวณที่ราบ

เชียงราย-เชียงแสน (ปัจจุบันนักประวัติศาสตร์ยังไม่สามารถยืนยันได้ว่าเมืองนี้มีอยู่จริง เนื่องจากยังไม่พบหลักฐานทางโบราณคดีที่มีอายุเก่าแก่เท่ากับยุคของเมืองสุวรรณโคฒาคำดังที่ระบุไว้ในตำนาน) จากเนื้อความในตำนานได้กล่าวถึงเรื่องราวระหว่างกลุ่มคนสองกลุ่มที่อาจเป็นบรรพบุรุษของชาวไทยวน กลุ่มหนึ่งเป็นคนพื้นเมืองดั้งเดิมที่มีความเป็นอยู่ค้าหลังในระดับสังคมชนเผ่า ซึ่งบริบทแวดล้อมโน้มน้ำหนักให้เชื่อว่าเป็นชาว “ลัวะ” ส่วนอีกกลุ่มหนึ่งเป็นกลุ่มคนที่อพยพเข้ามาทางแม่น้ำโขง รู้จักการทำนาทนต์ และ มีอำนาจเหนือคนพื้นเมืองเดิมในเวลาต่อมา ตำนานเรียกพวกนี้ว่า “ขรอม”⁹ ซึ่งยังไม่ชัดเจนว่าเป็นคนกลุ่มใด ในทางหนึ่ง จิตร ภูมิศักดิ์ (2519) อธิบายว่า “ขรอม” นี้เป็นคำที่ชนบางกลุ่มใช้สำหรับเรียกกลุ่มคนในตระกูลไท-ลาวที่อยู่ใต้เขตแดนของตนลงไป สอดคล้องกับความเห็นของ บดินทร์ กิณวงส์ (มปป.) ที่ว่า กลุ่มคนที่เข้ามาสร้างเมืองสุวรรณโคฒาคำซึ่งเรียกว่า “ขรอม” คือ กลุ่มคนในตระกูลไท-ลาว ตำนานกล่าวว่าเมื่อแรกสร้างเมือง มีผู้คนอพยพเข้ามาตั้งถิ่นฐานเป็นจำนวนมาก ต่อมาเมื่อเมืองล่มสลายผู้คนจึงได้อพยพหลบหนีไปหลายทิศทาง จากนั้นเรื่องราวต่อด้วยตำนานสิงหนวัติ ที่กล่าวถึงการอพยพผู้คนเข้ามายังดินแดนบริเวณเมืองสุวรรณโคฒาคำเดิม โดยเลือกเป็นชัยภูมิในการตั้งถิ่นฐานและสร้างเมืองโยนกนาครพันธ์ ตำนานได้กล่าวถึงพระเจ้าสิงหนวัติกุมารได้นำผู้คนเข้ามาจากทางเหนือและสร้างบ้านแปงเมืองในดินแดนดังกล่าว โดยมีวัฒนธรรมการทำนาทนต์เช่นเดียวกัน และสามารถแย่งชิงดินแดนมาจากชนพื้นเมืองเดิมพร้อมกับรวบรวมชาวพื้นเมืองกลุ่มชาติพันธุ์ต่างๆ เข้ามาอยู่ใต้ปกครอง จนสามารถสถาปนาเมืองโยนกนาครไชยบุรีศรีช้างแสนในแถบลุ่มแม่น้ำโขงตอนกลาง อันเป็นจุด

⁹ ชนบางกลุ่มในบริเวณตอนใต้ของประเทศไทยใช้ชื่อที่แตกต่างกันออกไปสำหรับเรียกกลุ่มคนหรือชนชาติในตระกูลไท-ลาวซึ่งอยู่ทางใต้เขตแดนของตนลงมา อาทิ ขอม ขรอม กรอม กล่อม กะหลอม หรือ ก่าหลอม ซึ่งในกรณีนี้ไม่ได้หมายถึงชาวเขมรหรือกลุ่มชนผู้พูดภาษาตระกูลมอญ-เขมร แต่อย่างไร จิตร ภูมิศักดิ์ (2519) อธิบายว่า ชาวภูเขหรือละหู่ (Lahu) ที่อยู่ในจังหวัดเชียงใหม่ เรียกชาวไทยภาคเหนือหรือคนเมืองว่า “กะหลอ” หรือ “กะเลาะ” หรือ “เกาะเลาะ” ซึ่งเป็นคำเดียวกับ “กะหลอม” ส่วนชาวจีนฮ่อ (จีนมณฑลยูนนาน) เรียกชาวไทยล้านนาหรือคนเมืองว่า “เกอหลอ” หรือบางถิ่นออกเสียงเป็น “โกโล” หรือ “กอลอ” ชื่อเรียกเหล่านี้ที่แท้จริงคือคำว่า กรอม กล่อม กะหลอม ก่าหลอม หรือ “ขอม” หากแต่ถูกใช้สำหรับเรียกคนที่อยู่ใต้เขตแดนของตนลงมา และที่สำคัญคือคำนี้ในทุกภาษาที่กล่าวไว้ข้างต้น ล้วนใช้สำหรับเรียกชนชาติในตระกูลไท-ลาวทั้งสิ้น ไม่มีบริบทใดที่ใช้คำนี้หมายถึงชาวเขมรเลย

เริ่มต้นของวัฒนธรรมและการหลอมรวมชาติพันธุ์ไทในดินแดนภาคเหนือ ต่อมาเมื่อยุคโยนกนครฯ ล่มสลาย ได้มีกลุ่มคนที่เชื่อว่าเคลื่อนย้ายลงมาจากเทือกเขาบริเวณดอยตุง โดยผู้นำในราชวงศ์ลาวจั่งกราช ได้สร้างเมืองหิรัญนครเงินยางเชียงแสนขึ้นในบริเวณใกล้เคียงกัน มีผู้ปกครองสืบทอดต่อมาหลายชั่วคนจนถึงราชวงศ์มังราย จึงได้เข้าสู่ยุคประวัติศาสตร์ไทในดินแดนภาคเหนือ¹⁰ เมื่อมีบันทึกกล่าวถึงการรวบรวมดินแดนในบริเวณที่ราบลุ่มแม่น้ำกก แม่น้ำลาว และแม่น้ำอิง (แคว้นโยน หรือ โยนรัฐ) โดยพญามังราย จากนั้นได้ขยายอำนาจไปสู่ลุ่มแม่น้ำปิง (แคว้นหริภุญไชย¹¹) และพื้นที่โดยรอบมีศูนย์กลางอำนาจอยู่ที่เมืองเชียงราย เวียงฝาง เวียงกุมกาม และเชียงใหม่¹² ตามลำดับในเวลาต่อมาเป็นที่รู้จักในชื่ออาณาจักรล้านนา¹³ ซึ่งหลอมรวมประชากรในเขตอำนาจและวัฒนธรรมเดียวกัน โดยมี “ชาวไทยวน” เป็นชนกลุ่มใหญ่ที่มีภาษาและวัฒนธรรมเป็นของตนเอง หลังจากสถาปนาอาณาจักรได้สองร้อยปีเศษ อาณาจักรล้านนาของชาวไทยวนเริ่มเสื่อมอำนาจลงและถูกปกครองในฐานะรัฐบรรณาการของอาณาจักรอื่นจนสิ้นฐานะความเป็นอาณาจักรในเวลาต่อมา สิ่งที่สืบทอดมาจนถึงปัจจุบัน คือร่องรอยทางภาษาและวัฒนธรรมที่เป็นเอกลักษณ์ของชาวไทยในภาคเหนือ หากแต่ประชากรกลุ่มใหญ่ของภาคเหนือในปัจจุบันมิได้เรียกตนเองว่า “คนยวน” แล้ว แต่ได้ผสมผสานและรับรู้ตนเองเป็น “คนเมือง” ส่วนประชากรชาวไทยวนที่ตั้งถิ่นฐานอยู่นอกเขตภาคเหนือของประเทศไทย ยังคงเรียกตนเองว่า “คนยวน” อยู่เช่นเดิม

¹⁰ อ้างอิงจากหลักฐานการใช้ตัวอักษรไทที่เก่าแก่ที่สุดในดินแดนล้านนาคือ “จารึกวัดพระยืน” ซึ่งใช้อักษรไทฝักขาม สันนิษฐานว่าสร้างเมื่อปี พ.ศ.1913 ในรัชสมัยของพระเจ้ากือนารวมกษัตริย์ลำดับที่ 6 แห่งราชวงศ์มังราย (ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธรฯ. 2558)

¹¹ ต่อมาคือ แคว้นพิงค์ บ้างก็เรียกว่า พิงครรัฐ หรือ สมันตประเทศ

¹² นับตั้งแต่สมัยพญาแสนภู กษัตริย์ลำดับที่ 3 แห่งราชวงศ์มังราย เป็นต้นมา จนถึงสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้นเมืองเชียงแสนเป็นอีกเมืองหนึ่งที่มีความสำคัญในฐานะเมืองใหญ่หรือเมืองหลวงอีกแห่งหนึ่งทางตอนบนของล้านนาควบคู่กับเมืองเชียงใหม่ (ผู้เขียน)

¹³ คำว่า “ล้านนา” ถูกใช้ในรัชสมัยของพระเจ้าติโลกราช (พ.ศ. 1984-2030) รัชกาลที่ 9 แห่งราชวงศ์มังราย (สรีสวัสดิ์ อ่องสกุล. 2554)

แผนภูมิที่ 2 แสดงลำดับและทิศทางการเคลื่อนย้ายศูนย์กลางของประชากรชาวไทยวน ตั้งแต่ยุคตำนาน (โยนก-เงินยาง) จนถึงสมัยประวัติศาสตร์ (ราชวงศ์มังรายแห่งเวียงราย-เชียงใหม่ และราชวงศ์จำเมืองแห่งพะเยา)

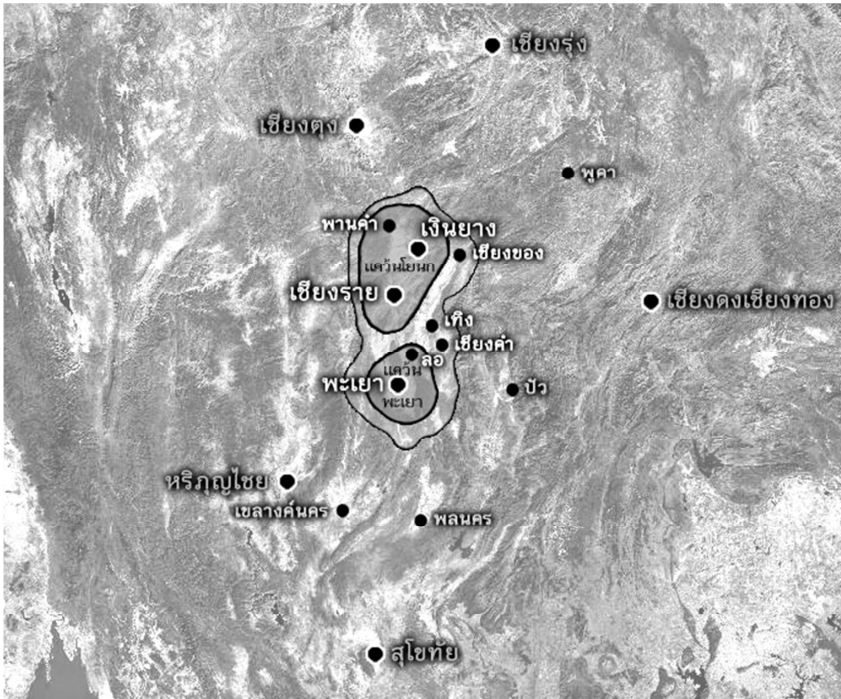
ความสัมพันธ์ระหว่างชาวไทยวนกับชาวไทลื้อนั้น มีปรากฏตั้งแต่ยุคก่อนสถาปนาอาณาจักรล้านนา ในตำนานซึ่งกล่าวถึงพระราชประวัติของพญามังรายผู้เป็นปฐมกษัตริย์แห่งล้านนา ยังระบุว่าพญามังรายทรงมีพระมารดาเป็นชาวไทลื้อ (คือนางอ้วมจ่อมเมือง หรือ นางเทพคำขาย ผู้เป็นพระธิดาของท้าวรุ่งแก่นแห่งเชียงรุ่งสิบสองปันนา)

สรวิศวี อ่องสกุล (2554) กล่าวว่า แคว้นโยนกมีความเกี่ยวข้องกับกลุ่มชนสองพวก กลุ่มหนึ่งเป็นชาวพื้นเมืองซึ่งตั้งถิ่นฐานอยู่บนพื้นที่สูงหรือเชิงเขา ในตำนานเรียกว่า ลวะ หรือ ลัวะ ดำรงชีพด้วยการปลูกพืชไร่และหาของป่า มีความลำบากทางวัฒนธรรมกว่าอีกกลุ่มหนึ่งซึ่งเคลื่อนย้ายมาจากทางเหนือ ซึ่งเป็นกลุ่มคนไท อาศัยอยู่บริเวณพื้นที่ราบลุ่ม รู้จักทำนาดำและทำเหมืองฝาย คนสองพวกนี้มีปฏิสัมพันธ์กันเกิดการผสมผสานกัน กลุ่มชนพื้นเมืองบางพวกจึงมีโอกาสพัฒนาโดยรับวัฒนธรรมไทและค่อยๆ กลายเป็นไท

ธิดา สาระยา (2553) อธิบายถึงภูมิหลังความเป็นมาของรัฐชนชาติไทในดินแดนภาคเหนือ โดยพิจารณาจากการเปลี่ยนแปลงและความเคลื่อนไหวของชนเผ่าในหลายระดับ ด้วยการศึกษาโครงวงศ์ของพญามังรายมีจุดเริ่มต้นมาจากการรวมตัวแบบเครือญาติระหว่างชนชั้นปกครองของชนชาติที่พูดภาษาตระกูลไทแถบสิบสองปันนา และตอนเหนือของที่ราบลุ่มเชียงราย ซึ่งในสมัยที่พญามังรายเริ่มสร้างบ้านเมืองยังปรากฏชนชาติและชนเผ่าต่างๆ ประปนกันอยู่ในดินแดนภาคเหนือของไทย ในตำนานเรียกว่า เมงศ์-มอญ ม่าน เจียว ข่า ลัวะ ไต กร๋อม ฯลฯ โดยมีทั้งกลุ่มที่รวมตัวกันเป็นแคว้น (เช่น ทริภุญไชย และพะเยา) และกระจัดกระจายอยู่ในที่สูงและที่ราบ ซึ่งแต่ละกลุ่มจะมีศักยภาพในการเคลื่อนไหวปรับตัวเปลี่ยนแปลงทางสังคมวัฒนธรรมและการเมืองอย่างไม่เท่าเทียมกัน กลุ่มที่มีศักยภาพสูงก็สามารถรวมตัวขึ้นเป็นรัฐชนชาติที่มีอำนาจทางการเมืองที่เข้มแข็งกว่าชนเผ่าอื่นๆ ดังในตำนานพงศาวดารที่กล่าวถึงเผ่าลัวะที่รวมตัวกันเป็นโคตร หัวหน้าโคตรคือ “ลัวะจั้งคราช” ลัวะเผ่านี้เจริญกว่าเผ่าอื่น และได้ติดต่อกับพวกไต (กลุ่มคนที่พูดภาษาตระกูลไท) ในที่ราบ เข้าใจว่าได้มีการผสมปนเปกันจนถึงมีการอ้างบรรพชนและเรื่องราวซึ่งกันและกัน ดังเช่นเรื่องเกี่ยวกับต้นโคตรของพญามังรายซึ่งตำนานหลายฉบับเรียกว่า “ปู่เจ้าลาวจก” บ้าง “ลาวจั้งคราช” และ “ลัวะจั้งคราช” บ้าง และยังมี “ขุนเจือง” ซึ่งเป็นผู้นำที่พวกเขา นับถือมาก ก็ถูกอ้างถึงอยู่ในโคตรของหลายกลุ่มด้วยกัน ทั้งฝ่ายเชียงราย-เชียงใหม่ และพะเยา การอ้างบรรพชนเดียวกันในกลุ่มโคตรต่างกันในนี้แสดงให้เห็นความเข้มข้นในการรวมตัวและประสมประสานของชนเผ่าและชนชาติอย่างมาก การขยายอำนาจของพญามังรายในบริเวณที่ราบลุ่มเชียงรายจึงเริ่มต้นด้วยการปราบปรามกวาดต้อนและจัดระบบชนเผ่า ซึ่งได้กลายเป็นส่วนหนึ่งของชาติพันธุ์ไทยวนในเวลาต่อมา

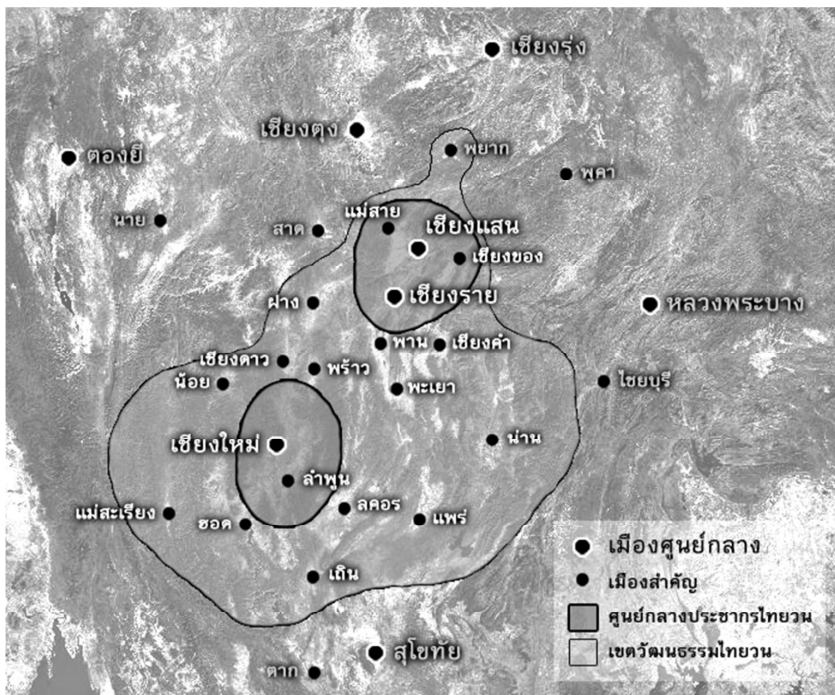
จากแนวคิดและหลักฐานทางประวัติศาสตร์โบราณคดี ชี้ให้เห็นพัฒนาการของการเคลื่อนย้ายประชากร การตั้งถิ่นฐาน การปะทะสังสรรค์ทางวัฒนธรรมระหว่างกลุ่มชน และความเคลื่อนไหวของชนชาติและชนเผ่าในหลายระดับ จนพัฒนาเป็นชนชาติหรือชาติพันธุ์ไทยวน ซึ่งสามารถขยายอำนาจการปกครองจากแคว้นโยนกเดิมในบริเวณที่ราบลุ่มแม่น้ำกก แม่น้ำลาว และแม่น้ำอิง ลงไปทางใต้จนถึงบริเวณลุ่มแม่น้ำปิง (บริเวณแอ่งเชียงใหม่-ลำพูน) และลุ่มแม่น้ำวัง (บริเวณแอ่งลำปาง)

โดยในสมัยอาณาจักรล้านนา พื้นที่ดังกล่าวถือเป็นเขตแดนที่มีประชากรและวัฒนธรรมไทยวนเข้มข้น และยังมีแคว้นพะเยา¹⁴ ที่ร่วมสมัยกับหริภุญนครเงินยางเชียงใหม่ (แคว้นโยนก) โดยมีประชากรส่วนใหญ่เป็นชาวไทยวนเช่นเดียวกัน (ตำนานอ้างถึงผู้นำของแคว้นพะเยาได้แยกสายมาจากราชวงศ์ลวะจังกราชเมื่อราวพุทธศตวรรษที่ 17) และถูกผนวกเข้าเป็นส่วนหนึ่งของอาณาจักรล้านนาในที่สุด

ภาพที่ 2 แสดงเขตวัฒนธรรมไทยวนในยุคก่อนประวัติศาสตร์ (สมัยแคว้นโยนกและแคว้นพะเยา)

¹⁴ ตำนานยังกล่าวถึงเมืองพะเยาไว้ว่าเป็นเมืองของขุนเจือง (ผู้เป็นทั้งบรรพบุรุษของพญามังรายและพญาจางเมือง) มาก่อน (ธิดา สาระยา, 2553)

ภาพที่ 3 แสดงเขตวัฒนธรรมไทยวนในช่วงสมัยอาณาจักรล้านนา จนถึงช่วงก่อนการฟื้นฟู

นอกจากการขยายอำนาจและเคลื่อนย้ายประชากรชาวไทยวนออกไปตั้งถิ่นฐานยังพื้นที่ต่างๆ ในบริเวณภาคเหนือตอนบนของประเทศไทยแล้ว ยังพบข้อสังเกตว่า จารีตวัฒนธรรมไทยวนยังเป็นอำนาจทางการเมืองที่สามารถกลืนกลายกลุ่มชาติพันธุ์ในดินแดนภาคเหนือให้กลายเป็นไทยวน ดังปรากฏประชากรชาวไทยวนในดินแดนที่เคยเป็นแคว้นหรือรัฐไทยของกลุ่มคนที่เคยมีวัฒนธรรมเมงค-มอญ นครรัฐแพะของชาวไทลื้อ-ไทเขิน และนครรัฐน่านของชาวกว๋าว ซึ่งเคยมีชาติพันธุ์และวัฒนธรรมที่แตกต่าง แสดงลำดับทางประวัติศาสตร์ที่มีการปะทะสังสรรค์ภายในกลุ่มและระหว่างกลุ่มมาโดยตลอด ซึ่งเชื่อว่ามีความเข้มข้นในการรวมตัวและประสมประสานของชนชาติ

และชนเผ่าจนกลายเป็นไทยวน ถึงแม้ว่าในชั้นหลังจะมีดินแดนบางส่วนจะสามารถแยกตัวออกไปเป็นรัฐอิสระ อาทิ นครรัฐน่านที่สามารถแยกตัวออกจากการปกครองอาณาจักรล้านนาหรือแคว้นเชียงใหม่ได้หลายครั้ง แต่ประชากรในดินแดนดังกล่าวก็ได้ซึมซับวัฒนธรรมไทยวนและสืบทอดในวิถีชีวิตมาโดยตลอด ส่งผลให้จารีตวัฒนธรรมไทยวนมีอำนาจครอบคลุมอาณาเขตส่วนใหญ่ในภาคเหนือของไทยสืบมาจนถึงช่วงการ “ฟื้นฟู”¹⁵ หรือการต่อต้านการปกครองจากพม่าในดินแดนล้านนา

จุดเปลี่ยนของประชากรชาวไทยวนในดินแดนภาคเหนือ

นับตั้งแต่อาณาจักรล้านนาของชาวไทยวนสิ้นสภาพความเป็นอาณาจักร โดยกลายเป็นรัฐบรรณาการของอาณาจักรพม่า (ราชวงศ์ตองอู-ราชวงศ์คองบอง) ในระหว่างปี พ.ศ. 2101 จนถึง พ.ศ. 2317 ถึงแม้ว่าจะมีบางช่วงเวลาที่สามารถดำรงความเป็นแคว้นอิสระได้ หากแต่สภาพบ้านเมืองก็ไร้เสถียรภาพ โดยเฉพาะในช่วงสมัยอยุธยาตอนปลาย ดินแดนล้านนาค้นหมายถึงบ้านเมืองในบริเวณภาคเหนือของประเทศไทยได้แตกแยกออกเป็นเขตแคว้นและบ้านเมืองอิสระ¹⁶ ซึ่งรบพุ่งกันเองเพื่อแย่งชิงทรัพยากรและผู้คน และถูกพม่าตีได้อีกครั้งในช่วงปี พ.ศ. 2304-2305 โดยถูกกวาดต้อนประชากรจำนวนมากไปเป็นเชลย เพื่อลดทอนประชากรและกำลังมิให้สามารถต่อต้านการปกครองของพม่าได้โดยง่าย จากนั้นในระหว่างช่วงสมัยธนบุรีถึงต้นรัตนโกสินทร์ ดินแดนล้านนายังเป็นสมรภูมิแห่งการช่วงชิงอำนาจระหว่างไทยสยามกับพม่า ประชากรชาวล้านนาได้รับความเดือดร้อนจากการเกณฑ์แรงงานและผู้คน

¹⁵ การฟื้นฟูที่สำคัญ เกิดขึ้นในสมัยกรุงธนบุรี เมื่อพระเจ้าบ้านเมืองเชียงใหม่และพระยาภักดีเมืองลำปาง ได้หันไปรวมมือกับพระเจ้ากรุงธนบุรีเพื่อขับไล่พม่าออกไปจากเมืองเชียงใหม่และเขตแดนใกล้เคียง จากนั้นได้มีการฟื้นฟูบ้านเมืองต่างๆ ต่อเนื่องไปจนถึงการปลดปล่อยหัวเมืองล้านนากลุ่มสุดท้ายใน “ศึกเชียงแสน” เมื่อปี พ.ศ. 2347 ซึ่งตรงกับสมัยรัชกาลที่ 1 แห่งกรุงรัตนโกสินทร์

¹⁶ ในปี พ.ศ. 2244 ราชสำนักพม่า (อังวะ) ได้แบ่งแยกการปกครองในดินแดนล้านนาออกเป็น 2 แคว้น โดยแยกกลุ่มเมืองเชียงแสนออกจากแคว้นเชียงใหม่เดิม จากนั้นในปี พ.ศ. 2275 ดินแดนล้านนาได้แตกแยกออกเป็นแคว้นสำคัญ 4 แคว้น ได้แก่ แคว้นเชียงใหม่ แคว้นเชียงแสน-เชียงราย แคว้นน่าน และแคว้นลำปาง รวมถึงบ้านเมืองเล็กๆ บางเมืองที่ตั้งตัวเป็นอิสระและยกกำลังเข้าตีปล้นบ้านเมืองที่อยู่ใกล้ๆ เพื่อแย่งชิงทรัพยากรและเชลย (สืบศักดิ์ พรหมแย้ม และคณะ, 2546)

ไปใช้ในสงคราม และยังถูกกวาดต้อนไปเป็นเชลยในดินแดนอื่นเป็นจำนวนมาก บางส่วนจึงได้หลบหนีเข้าป่า ทิ้งบ้านเมืองรกร้าง ส่งผลให้หัวเมืองล้านนาส่วนใหญ่ กลายเป็นเมืองร้าง ตำนานสิบห้าราชวงศ์ ได้กล่าวถึงสภาพบ้านเมืองเชียงใหม่ซึ่งเป็น ศูนย์กลางของวัฒนธรรมล้านนา ความว่า “...ยามนั้นเมืองเชียงใหม่หมดสิ้น เป็นป่ารก อุกหน้าตันด้วยคู่มไม้เครือเขาเถาวัลย์ เป็นที่อยู่แวด ช้าง เสือ หมี ผู้คนก็บ่หลายช้อนกัน อยู่เท่าพอมด ร่มชายคาแลทางเที่ยวไปมาหากันเหตุว่าบ่มีโอกาสจักได้...” จนกระทั่ง พระเจ้ากาวิละแห่งราชวงศ์ทิพย์จักร (พระยานครลำปางผู้ได้รับการสถาปนาเป็นพระเจ้า นครเชียงใหม่) ได้ฟื้นฟูบ้านเมืองขึ้นอีกครั้งในช่วงต้นสมัยรัตนโกสินทร์ โดยการเคลื่อน ย้ายประชากรจากดินแดนลุ่มน้ำโขงและลุ่มน้ำสาละวินในบริเวณตอนใต้ของประเทศ จีน อาทิ กะเหรี่ยง ไทใหญ่ ไทลื้อ ไทยอง และไทเขิน เข้ามาเติมเต็มประชากรในดินแดน ล้านนา (นักประวัติศาสตร์ท้องถิ่นนิยมเรียกช่วงเวลานี้ว่า “สมัยเก็บผักใส่ช้ำเก็บข้าวใส่เมือง”) จนสามารถฟื้นฟูบ้านเมืองได้สำเร็จ และถือเป็นการเปลี่ยนแปลงเชิงประชากร ในดินแดนภาคเหนือของประเทศไทยครั้งใหญ่

ไกรศรี นิมมานเหมินท์ นักวิชาการด้านโบราณคดี ประวัติศาสตร์ และ มานุษยวิทยา ได้เคยประมาณไว้ว่า ร้อยละ 60 ของประชากรในจังหวัดเชียงใหม่เป็นลูก หลานเชลยศึกหรือผู้อพยพ ส่วนที่จังหวัดลำปางและลำพูนมีสัดส่วนประชากรผู้สืบเชื้อ สายเชลยหรือผู้อพยพสูงกว่าคือร้อยละ 80¹⁷ สอดคล้องกับบันทึกของ ริชาร์ดสัน (Dr. Richardson)¹⁸ นักการทูตอังกฤษที่เมืองตะนาวศรี ซึ่งเคยสำรวจเมืองเชียงใหม่ ลำพูน ลำปาง ในช่วงปี พ.ศ.2372-2373 (ในสมัยรัชกาลที่ 3) โดยได้อธิบายว่า ชาวล้านนาดั้งเดิม (ไทยวน) ขณะนี้เป็นคนส่วนน้อย บางทีอาจจะไม่มีถึงหนึ่งในสาม ของประชากรทั้งหมด

จากความข้างต้นให้ข้อสังเกตว่า ชาวไทยวนอาจมิใช่ชนกลุ่มใหญ่ในภาคเหนือ แล้ว

¹⁷ อังโน ฟอลเกอร์ กราบอว์สกี (Volker Grabowsky), “เก็บผักใส่ช้ำ เก็บข้าวใส่เมือง” ใน *วารสารศิลปวัฒนธรรม* (ปีที่ 16 ฉบับที่ 3 มกราคม 2538), 110.

¹⁸ (Blundell, E.A., 1836), 602

ว่าด้วยเรื่องชาติพันธุ์วิทยา/ประวัติศาสตร์ชาติพันธุ์

เรื่องราวของชาวไทยวนได้ถูกกล่าวถึงเป็นครั้งแรกในสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น โดยเป็นส่วนหนึ่งในร้อยกรองชื่อ “โคลงภาพคนต่างภาษา”¹⁹ ที่ปรากฏในจารึกวัดโพธิ์ ซึ่งโคลงนี้เรียกชาวไทยวนว่า “ลาวยวน” ถอดความได้ว่า “เป็นคนแถวทริภุญไชย ชอบสักขาสักพุงดำเหมือนพวกพม่า ใส่ต่างหูทองเนื้อแปด โปกผ้าสีชมพู ชอบใส่กำไล ข้อมือทั้งสองข้าง โคลงขอเป็นลักษณะเด่นตามประเทศ คนทั้งแก่มุมชอบแอ้วสาว”²⁰ ถิ่น รัตติกง (2512) อธิบายการแอ้วสาวว่า เป็นวัฒนธรรมการเลือกคู่ซึ่งได้รับการถ่ายทอดมาจากชาวลัวะ อรุณรัตน์ วิเชียรเขียว (2555) กล่าวว่า วัฒนธรรมประเพณีของคนลัวะและคนเมืองนั้นมีลักษณะคล้ายกันมาก จนยากที่จะกล่าวว่าใครเป็นเจ้าของความเชื่อต่างๆ ไปที่คนลัวะและคนเมืองถือปฏิบัติเหมือนกันมีหลายอย่าง อาทิ ในงานศพจะใช้ตุ่มสามหางนำขบวนศพไปป่าช้า จุดไฟยามที่ศพ รวมทั้งไม่ให้นำศพข้ามน้ำ ปัจจุบันชาวลัวะเหล่านี้ได้ผสมผสานสมานลักษณะ (assimilation) กับคนไทยจนกลายเป็นคนเมืองในที่สุด ส่วนเอกลักษณ์ของชาวล้านนาที่ปรากฏในเอกสารของสยามในสมัยรัชกาลที่ 4 และรัชกาลที่ 5 ได้แก่ การเจาะหูและใส่ต่างหูแบบล้านนาที่เรียกว่า “ลาน” มีคำกล่าวที่ว่าชาวล้านนา “ชวากหูตือลาน” ผู้ชายนิยมสักตามร่างกาย แต่งกายแล้วมีผ้าโพกหัว ทุกคนกินข้าวเหนียว ส่วนผู้หญิงนุ่งผ้าซิ่น ใส่ช่องผม ร่างกายส่วนบนนิยมใช้ผ้าแถบพาดที่อก เรียกการห่มผ้าเช่นนั้นว่า “ใส่ผ้าสะหวายแห้ง” กินเมี่ยงกินปลาร้า สูบบุหรี่มวนโต²¹ ลูเซียน เดอ รินาซ์ (Lucien de Reinach) นายทหารชาวฝรั่งเศส ซึ่งปฏิบัติหน้าที่ในอินโดจีนของฝรั่งเศส ระหว่างปี ค.ศ. 1893-1899 ได้อธิบายถึงชาวไทยวนไว้ว่า ชายชาวยวนนิยมสักและโปกศีรษะซึ่งได้รับอิทธิพลมาจากชาวม่านหญิงชาวยวนนุ่งผ้าซิ่นยาวทอเป็นริ้วลายขวาง ขมวดไว้ได้รวมนม ใส่เสื้อคล้ายเสื้อกั๊ก

¹⁹ จัดอยู่ในหมวดทำเนียบของ “จารึกวัดโพธิ์” ณ วัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม สร้างขึ้นในสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 3 แห่งกรุงรัตนโกสินทร์

²⁰ ถอดความจากร้อยกรองโดย ทวีศักดิ์ เมื่อกสม. คนแปลกหน้าล้านนาชาติของกรุงสยาม. กรุงเทพฯ : มติชน. 2546

²¹ อรุณรัตน์ วิเชียรเขียว. “คนเมืองในประวัติศาสตร์/ประวัติศาสตร์ของผู้คนล้านนา” ใน *ตัวตนคนเมือง 100 ปี ชาตถการ ไกรศรี นิมมานเหมินท์* (เชียงใหม่: คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2555), 46. อ้างถึงเดือนใจ ไชยศิลป์ (2536)

หรือเสียยกทรง ขึ้นของหญิงชาวยวนนั้น มีหลากหลาย ทอดด้วยผ้าและไหม ผมายาวเกล้า เป็นมวยอยู่เหนือท้ายทอย ทั้งสองเพศเจาะหูแล้วสอดม้วนโลหะ (ลานหู) ไว้เหมือนกับ ชาวลื้อ และนิยมเครื่องประดับที่ทำด้วยเงิน ชาวยวนนั้นแข็งแรงมีสุขภาพดีอีกทั้ง เป็นนักเดินทางด้วย ถึงแม้ว่าหญิงชาวยวนงดงามน้อยกว่าหญิงชาวลาว แต่พวกเธอก็เป็นมิตรและรื่นเริงอยู่เสมอ หญิงและชายชาวยวนเคี้ยวหมากและอมเมี่ยง นอกจากนี้ยังสูบบุหรี่โดยใช้ใบตองแห้งมวนยาเส้น ชาวยวนทำไร่ทำนาเป็นหลัก อีกทั้งเลี้ยงวัว เพื่อบรรทุกสัมภาระและใช้งาน เท้าที่สังเกตภาษาของชาวยวนนั้นใกล้เคียงกับภาษา ลาว และอักษรก็มีรูปร่างกลมๆ หรือขดม้วนคล้ายกัน ส่วน จิตร ภูมิศักดิ์ (2519) มีความเห็นว่า ไทยวนนั้นดั้งเดิมก็ถือว่าเป็นลาว ราชวงศ์ลาวแห่งอาณาจักรเงินยางนั้น แท้ที่จริงก็คือบรรพบุรุษของราชวงศ์มังรายที่สถาปนาเชียงใหม่ และสืบสกุลลาวลงมา ทั้งนั้น ทางอยุธยาและกรุงรัตนโกสินทร์ตอนต้นก็ถือว่าเชียงใหม่โยนกเป็นลาว เรียกว่า ลาวยวน ลาวเฉียง และลาวพุงดำ แต่คำที่เรียกขานว่าลาวนั้นมีความหมายดูถูกเหยียดหยามทางเชื้อชาติเสียจนในที่สุดชาวไทยล้านนาเกิดความรู้สึกรังเกียจคำนี้ และปฏิเสธว่าตนมิใช่ลาวเอาเลยทีเดียว เขามีคำใหม่ของเขาเองสำหรับเรียกพวกเขา คือ “คนเมือง” สอดคล้องกับข้อสังเกตของ กัญญา ลีลาลัย (2544) ที่ว่า ชาวล้านนาทั้ง คำว่า “ลาว” มาใช้คำว่า “ไท”

ในทางภาษาศาสตร์ ชาวยวนพูดภาษาตระกูลไท-กะได กลุ่มภาษาเชียงแสน ซึ่งเป็นกลุ่มเดียวกับภาษาไทยและภาษาไทลื้อ นอกจากนี้ภาษายวนยังมีความคล้าย และใกล้เคียงกับภาษาลาว (กลุ่มภาษาลาว-ผู้ไท) อยู่มาก ในอดีตชาวไทยภาคกลาง และชาวตะวันตกจึงมักเข้าใจว่าชาวยวนเป็นลาว อีกทั้งภาษายวนยังคล้ายกับภาษาไทเขิน (กลุ่มภาษาไทพายัพ) ต่างเพียงแค่สำเนียงและการลงท้ายคำ และตัวอักษรไทยวนยังส่งอิทธิพลโดยตรงต่อตัวอักษรไทเขินผ่านความสัมพันธ์ทางพุทธศาสนามาแต่โบราณ ความข้างต้น ชี้ให้เห็นความสัมพันธ์ทางสังคมวัฒนธรรมของชาวไทยวนในอดีต ที่เกี่ยวข้องกับชาวลัวะ ไทลื้อ ไทเขิน ลาว และพม่า มากกว่าชาวไทยภาคกลาง ผ่านเงื่อนไขและบริบททางประวัติศาสตร์

ว่าด้วยเรื่องพันธุศาสตร์ประชากร

แนวคิดทางพันธุศาสตร์ประชากรเป็นการอ้างอิงหลักฐานทางชีววิทยา เพื่อตรวจสอบความสัมพันธ์ระหว่างประชากรหรือกลุ่มชาติพันธุ์ด้วยระเบียบวิธีการทางพันธุศาสตร์ประชากร (Population genetics) ซึ่งแสดงลักษณะเฉพาะทางพันธุกรรมในแต่ละประชากรที่มีความแตกต่างกันในระดับต่างๆ และแสดงระยะห่างทางพันธุกรรมระหว่างกลุ่มประชากร ที่สามารถนำมาเปรียบเทียบผลได้ด้วยวิธีการทางคณิตศาสตร์และสถิติ

เสมอชัย พูลสุวรรณ (2537) ได้อธิบายผลการวิเคราะห์ลักษณะทางพันธุกรรมของตัวอย่างประชากร 15 กลุ่ม ใน 10 จังหวัด ทั่วทุกภาคของประเทศไทย โดยพบว่าตัวอย่างของกลุ่มคนไทยมีความใกล้ชิดทางพันธุกรรมมากที่สุดกับพวกออสโตรเอเชียติก (กลุ่มที่พูดภาษาตระกูลมอญ-เขมร) และห่างมากที่สุดจากพวกที่พูดภาษาตระกูลจีน-ทิเบตทุกกลุ่ม ส่วนกลุ่มคนไทยพื้นเมืองจากจังหวัดเชียงใหม่ ยังเกาะกลุ่มพันธุกรรมกับคนไทยและเขมรจากตอนใต้ของภูมิภาคดังกล่าว โดยได้แยกตัวออกจากกลุ่มชาติพันธุ์พื้นเมืองทางตอนใต้ของจีน (กลุ่มที่พูดภาษาตระกูลจีน-ทิเบต) อย่างชัดเจน

ดาวรุ่ง กังวานพงศ์ และจตุพล คำปวนสาย (2548) ใช้ดีเอ็นเอไมโทคอนเดรีย (Mitochondria DNA) เพื่อศึกษาโครงสร้างทางพันธุกรรมและเปรียบเทียบความสัมพันธ์ระหว่างประชากรที่พูดภาษาตระกูลภาษาไทในภาคเหนือของประเทศไทย 4 กลุ่ม²² (เรียกรวมในชื่อ “คนเมือง”) ได้แก่ ไทยวน ไทลื้อ ไทยอง²³ และไทเงิน เปรียบเทียบกับกลุ่มประชากรที่พูดภาษาตระกูลมอญ-เขมรในภาคเหนือ 3 กลุ่ม ได้แก่ มลาบรี ปะหล่อง และพลา่ง ผลการศึกษาพบว่า การแบ่งกลุ่มประชากรโดยอาศัยข้อมูลทางพันธุศาสตร์นั้น ไม่สอดคล้องกับการจัดแบ่งกลุ่มด้วยข้อมูลทางภาษาศาสตร์ การกระจายทางภูมิศาสตร์ หรือประวัติศาสตร์การอพยพ โดยข้อมูลทางพันธุศาสตร์ภายใต้มุมมองจากการถ่ายทอดพันธุกรรมทางฝ่ายหญิงบ่งชี้ว่า ชาวไทลื้อกับชาวไทยอง (ที่เคยมี

²² กลุ่มไทยวนในการศึกษานี้แบ่งย่อยออกเป็น ไทยวนที่เลือกจากตัวแทนประชากรกลุ่มวัฒนธรรมคนเมืองในจังหวัดเชียงใหม่และลำพูน และ ไทยวนจากจังหวัดสระบุรีที่เคลื่อนย้ายมาจากเมืองเชียงแสน ส่วนกลุ่มไทลื้อ ไทยอง และไทเงิน เป็นตัวแทนกลุ่มประชากรไทที่มีหลักฐานการเคลื่อนย้ายมาจากตอนใต้ของประเทศจีน

²³ ไทยอง คือ ชาวไทลื้อกลุ่มหนึ่งที่เคลื่อนย้ายเข้าไปตั้งถิ่นฐานในเขตเมืองยอง ในชั้นหลังจึงเรียกตนเองว่าคนยองหรือคนเมืองยอง (ผู้เขียน)

ถิ่นฐานเดิมบริเวณสิบสองปันนา มณฑลยูนนาน ประเทศจีน) มีความสัมพันธ์กันอย่างใกล้ชิด ในขณะที่ชาวไทเขินนั้นต่างไปจากกลุ่มประชากรที่พูดภาษาตระกูลไทกลุ่มอื่น ถึงแม้ว่าจะมีถิ่นฐานเดิมอยู่ใกล้กับชาวไทลื้อและชาวไทยอง ส่วนในกลุ่มชาวไทยวน พบว่าชาวไทยวนจากจังหวัดสระบุรีมีความแตกต่างจากชาวไทยวนในภาคเหนืออย่างชัดเจน โดยลักษณะแผนภูมิต้นไม้ของกลุ่มประชากรศึกษาได้แสดงตำแหน่งความสัมพันธ์ของกลุ่มชาวไทลื้อและไทยองซึ่งอยู่ระหว่างระยะห่างของกลุ่มชาวไทยวนจากจังหวัดสระบุรีและกลุ่มไทยวนในภาคเหนือ ตัวแทนประชากรกลุ่มไทยวนจากจังหวัดสระบุรีจึงมีความใกล้ชิดทางพันธุกรรมกับชาวไทลื้อและไทยองมากกว่าจะใกล้ชิดกับชาวไทยวนในภาคเหนือ ส่วนตัวแทนประชากรกลุ่มไทยวนในภาคเหนือนั้นก็มีความใกล้ชิดทางพันธุกรรมกับชาวไทลื้อและไทยองเช่นกัน และยังมีความใกล้ชิดกับกลุ่มประชากรที่พูดภาษาในตระกูลมอญ-เขมร คือ ชาวปะหล่องและชาวพล่างมากกว่าตัวแทนประชากรกลุ่มอื่นๆ อีกด้วย

Wibhu Kutanan, et al. (2010) ใช้เครื่องหมายทางพันธุกรรมที่มีการถ่ายทอดผ่านในเพศหญิงและชาย (ออโตโซม ; *autosome*) ศึกษาความสัมพันธ์ทางเชื้อสายและการผสมผสานทางพันธุกรรมของคนไทยภาคเหนือตามเส้นทางการอพยพในพื้นที่ภาคเหนือของประเทศไทย (โดยใช้ข้อมูลของกลุ่มประชากรคนเมือง เปรียบเทียบกับประชากรกลุ่มชาติพันธุ์มอญ ลัวะ ไทใหญ่ ไทลื้อ ไทเขิน ไทยวน และ ไทยอง) ซึ่งพบว่าต้นกำเนิดของกลุ่มประชากรคนเมืองมาจากการผสมระหว่างกลุ่มประชากรที่พูดภาษาตระกูลไทและกลุ่มประชากรที่พูดภาษาตระกูลมอญ-เขมร โดยประชากรกลุ่มคนเมืองมีความสัมพันธ์ใกล้ชิดกับกลุ่มคนไท²⁴ มากกว่ากลุ่มมอญ-เขมร และในภาพรวมยังพบว่าประชากรคนเมืองในแอ่งเชียงราย แอ่งเชียงใหม่-ลำพูน และแอ่งลำปาง มีความใกล้ชิดกับประชากรที่พูดภาษาตระกูลมอญ-เขมรมากขึ้นตามลำดับ ทั้งนี้ ตัวอย่างประชากรคนเมืองทั้ง 10 กลุ่ม (1. อำเภอเมือง เชียงราย 2. อำเภอแมริม เชียงใหม่ 3. อำเภอแม่แตง เชียงใหม่ 4. อำเภอสันทราย เชียงใหม่ 5. อำเภอสันกำแพง เชียงใหม่ 6. อำเภอสันป่าตอง

²⁴ ในที่นี้หมายถึง ไทใหญ่ ไทลื้อ ไทเขิน ไทยวน และ ไทยอง (ผู้เขียน)

เชียงใหม่ 7. อำเภอแม่แจ่ม เชียงใหม่ 8. อำเภอบ้านโฮ่ง ลำพูน 9. อำเภอเกาะคา ลำปาง และ 10. อำเภอห้างฉัตร ลำปาง) มีสัดส่วนการผสมผสานทางพันธุกรรมที่ต่างกัน ตามเส้นทางและช่วงเวลาการอพยพ โดยตัวอย่างประชากรกลุ่มไทยวน (จาก 1. อำเภอแม่แตงและอำเภอสันทราย เชียงใหม่ และ 2. อำเภอบ้านโฮ่ง ลำพูน) มีส่วนร่วมทางพันธุกรรมที่สำคัญที่สุดของคนเมืองส่วนใหญ่ ยกเว้นกลุ่มประชากรคนเมืองจากอำเภอแม่แตง อำเภอสันกำแพง และอำเภอแม่แจ่ม จังหวัดเชียงใหม่ ที่มีความใกล้ชิดกับกลุ่มลื้อมากกว่า

ข้อมูลที่ได้จากการศึกษาด้วยระเบียบวิธีการทางพันธุศาสตร์ประชากรข้างต้นชี้ให้เห็นความหลากหลายของเครื่องหมายทางพันธุกรรมแต่ละชนิด ซึ่งแสดงลักษณะเพียง “ส่วนหนึ่ง” ของข้อมูลทั้งหมดในชาติพันธุ์นั้นๆ ส่งผลให้ในแต่ละการศึกษาอาจไม่สอดคล้องกันและแสดงถึงความสัมพันธ์ของประชากรในคนละมิติ อย่างไรก็ตาม ผลการศึกษาในช่วงต้นยังสนับสนุนว่า ชาวไทยวนและคนเมืองมีบรรพบุรุษร่วมกับกลุ่มประชากรที่พูดภาษาตระกูลไทในตอนใต้ของประเทศไทย และยังพบว่ากลุ่มประชากรชาวไทยวนในจังหวัดสระบุรียังมีความใกล้ชิดทางพันธุกรรมกับไทลื้อในจังหวัดเชียงใหม่ ซึ่งอพยพมาจากทางตอนใต้ของประเทศไทยในช่วงต้นกรุงรัตนโกสินทร์ จึงอาจยืนยันได้ว่าชาวไทยวนดั้งเดิมมีความเกี่ยวข้องกับไทลื้อ ซึ่งสอดคล้องกับตำนานการสร้างอาณาจักรของพญามังรายและการขยายอำนาจของรัฐจาวีตไท่ในดินแดนภาคเหนือ ส่วนกลุ่มประชากรคนเมืองในภาคเหนือปัจจุบันซึ่งมีวัฒนธรรมของชาวไทยวนเป็นรากฐานและศูนย์กลางนั้น เชื่อได้ว่าสืบสายมาจากประชากรกลุ่มใหญ่ที่เข้ามาตั้งถิ่นฐานในดินแดนล้านนาในช่วงต้นกรุงรัตนโกสินทร์ และได้ผสมผสานทางวัฒนธรรมกับประชากรพื้นเมืองและชาวยวนกลุ่มเดิมที่หลงเหลืออยู่บางส่วน ซึ่งข้อสังเกตนี้อาจมีความชัดเจนขึ้นเมื่อเทียบเคียงกับข้อมูลทางประวัติศาสตร์ที่อธิบายถึงสภาพหัวเมืองในภาคเหนือช่วงต้นกรุงรัตนโกสินทร์ว่ามีประชากรร่อยหรอและบ้านเมืองรกร้างจนไม่อาจฟื้นฟูบ้านเมืองได้อย่างมั่นคง ส่งผลให้มีการขึ้นไปกวาดต้อนและอพยพประชากรจากทางเหนือ อาทิ ไทลื้อ ไทเขิน และ ไทยอง เข้ามาเติมเต็มประชากรในดินแดนล้านนา (ที่เรียกว่า สมัยเก็บผักใส่ซ้าเก็บข้าใส่เมือง) ในขณะเดียวกันก็มีความเป็นไปได้ที่ประชากรกลุ่มที่พูดภาษาตระกูลมอญ-เขมรดั้งเดิมในภาคเหนือ

บางกลุ่มมีการผสมผสานกับคนไทยและรับวัฒนธรรมไทยจนกลายเป็นคนเมืองด้วย “คนเมือง” จึงเป็นอัตลักษณ์ทางสังคมที่หลอมรวมเอาคนหลากหลายกลุ่มเข้ามาอยู่ร่วมกัน และกลายเป็นอัตลักษณ์ท้องถิ่น (Local identity) ที่ปะทะกับส่วนกลาง

สรุป

“ไทยวน” เป็นวาทกรรมที่ใช้เรียกขานกลุ่มคนที่พูดภาษาตระกูลไทซึ่งเป็นประชากรหลักของแคว้นโยนกและอาณาจักรล้านนาในอดีต มีศูนย์กลางอำนาจอยู่บริเวณที่ราบลุ่มแม่น้ำกกและแอ่งเชียงใหม่-ลำพูน คำว่า “ยวน” เคยเป็นชื่อสามัญที่รับรู้ร่วมกันและถูกใช้อย่างแพร่หลายในกลุ่มชนใกล้เคียง ทว่า “ยวน” ในบริบทปัจจุบัน อาจมิได้หมายถึงเชื้อชาติเท่านั้น หากแต่หมายรวมถึงการแสดงออกทางสังคมที่เป็นอัตลักษณ์ของกลุ่มชาติพันธุ์ อันเป็นผลจากการรวมตัวผสมผสานของกลุ่มชนและพัฒนาการทางสังคมของชนชาติที่เกิดขึ้นอย่างเข้มข้นในสมัยอาณาจักรล้านนา ภายใต้เครือข่ายทางวัฒนธรรมที่ละม้ายคล้ายคลึงกันในดินแดนภาคเหนือของประเทศไทย ส่วนคำว่า “คนเมือง” ในบริบทปัจจุบัน ก็มีได้หมายถึงคนยวนแต่เพียงกลุ่มเดียว หากแต่ได้รวมถึงประชากรกลุ่มต่างๆ ในภาคเหนือตอนบนซึ่งพูดภาษาตระกูลไทที่มีสำเนียงและการแสดงออกในทางสังคมบางประการร่วมกัน คำว่า “คนเมือง” จึงเป็นอัตลักษณ์ทางสังคม (Social identity) มากกว่าเป็นอัตลักษณ์ของกลุ่มชาติพันธุ์ (Ethnic identity)

การทบทวนชาติพันธุ์ไทยวนผ่านกรอบแนวคิดต่างๆ พบความย้อนแย้งหลายประการ ตามตำนานและประวัติศาสตร์การตั้งถิ่นฐานแสดงให้เห็นว่าชนชั้นปกครองของชาวไทยวนมีความเกี่ยวข้องกับไทลื้อและยังมีความเป็นไปได้ที่จะมีความเกี่ยวข้องกับชนพื้นเมืองของภาคเหนือซึ่งบริบทแวดล้อมนั้นมองว่าเป็นชาวลัวะ โดยความดั่งข้างต้นนี้อาจอิงจากข้อมูลและหลักฐานในอดีต ส่วนหลักฐานทางพันธุกรรมของชาวยวนในสมัยปัจจุบันยังสนับสนุนว่าชาวไทยวนมีบรรพบุรุษใกล้ชิดกับไทลื้อ หากแต่ยังใกล้ชิดกับชนพื้นเมืองกลุ่มที่พูดภาษาตระกูลมอญ-เขมรในภาคเหนือกลุ่มอื่นๆ ด้วย เช่น ปะหล่อง และ พหลัง นอกจากนี้ยังพบว่า ระหว่างประชากรชาวไทยวนกลุ่มดั้งเดิม (จากเชียงแสน) กับกลุ่มประชากรคนเมืองซึ่งสืบทอดวัฒนธรรมไทยวน

ในภาคเหนือปัจจุบัน มีบรรพบุรุษคนละกลุ่มกัน จึงสันนิษฐานได้ว่า อาจมีประชากรกลุ่มชาติพันธุ์อื่นในภาคเหนือที่รับและเปลี่ยนแปลงวัฒนธรรมจนกลายเป็นคนไทยวนซึ่งเป็นคนไทยวนซึ่งเป็นวัฒนธรรมกระแสหลักของชนชั้นปกครองดั้งเดิม ข้อสันนิษฐานนี้สอดคล้องกับเหตุการณ์การเคลื่อนย้ายผู้คนในภาคเหนือช่วงต้นกรุงรัตนโกสินทร์ ซึ่งมีกลุ่มชาติพันธุ์ที่พูดภาษาตระกูลไทกลุ่มอื่นอพยพเข้ามาผสมผสานกับคนไทยวนและกลุ่มชาติพันธุ์ที่พูดภาษาตระกูลมอญ-เขมร จนพัฒนากลายเป็นอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมในท้องถิ่นที่เรียกว่า “คนเมือง” ในปัจจุบัน ส่งผลให้วาทกรรมของคนวนภายใต้กรอบทางเชื้อชาติและการแสดงออกทางวัฒนธรรมมีความไม่สอดคล้องกันในบางประการ มีเพียงแต่ชาวไทลื้อเท่านั้นที่มีร่องรอยความสัมพันธ์กับชาวไทยวนมาโดยตลอดทั้งในทางด้านภาษา วัฒนธรรม และพันธุศาสตร์

เมื่อนิยามชาติพันธุ์ไทยวนเป็นขอบเขตของสำนึกและการแสดงออกทางสังคมร่วมกัน จะพบว่าขอบเขตของกลุ่มชาติพันธุ์ไทยวนในสมัยแคว้นโยนก (ยุคก่อนประวัติศาสตร์) จะประกอบไปด้วยกลุ่มประชากรไท-ไต (อาจเป็นลื้อ) และชาวพื้นเมืองบริเวณลุ่มน้ำโขงตอนกลาง (อาจเป็นลัวะ) ต่อมาในสมัยรัฐล้านนาจนถึงช่วงการฟื้นฟูล้านช้างยังมีประชากรชาวพื้นเมืองบางส่วนในบริเวณลุ่มน้ำปิง วัง ยม และน่าน กลายเป็นไทยวนด้วย และนับตั้งแต่สมัยต้นรัตนโกสินทร์เป็นต้นมา ขอบเขตของกลุ่มชาติพันธุ์ไทยวนในภาคเหนือซึ่งกลายเป็นคำว่า “คนเมือง” ได้ประกอบไปด้วยกลุ่มประชากรที่มีความใกล้ชิดกับกลุ่มคนไท-ไต (ไทใหญ่ ไทลื้อ ไทเขิน ไทยวน และไทยอง) และกลุ่มผู้พูดภาษาตระกูลมอญ-เขมร เช่น ปะหล่อง และพลา่ง

ตารางที่ 1 แสดงขอบเขตของกลุ่มชาติพันธุ์ไทยวนตามหลักฐานหรือกรอบแนวคิดในยุคนสมัยต่างๆ

ยุคสมัยหรือช่วงเวลา	กลุ่มประชากรที่มีข้อมูลหรือหลักฐานใ้มนำว่าเป็นกลุ่มชาติพันธุ์ไทยวน	กรอบแนวคิด
แคว้นโยนก และ แคว้นพะเยา ในยุคก่อนประวัติศาสตร์ (ระหว่างช่วงยุคตำนาน - พ.ศ.1839)	กลุ่มคนผู้ใช้ภาษาตระกูลไท (อาจเป็นชาวไทลื้อ) + คนพื้นเมือง (อาจเป็นชาวลัวะ)	ตำนานและพงศาวดาร
สถาปนาเมืองเชียงใหม่ / แคว้นพริงค์ (พ.ศ.1839 ถึงช่วง พ.ศ.1985-2030)	ชาวแคว้นโยนกเดิม + คนพื้นเมืองในบริเวณลุ่มน้ำอิง (แอ่งเชียงใหม่-ลำพูน) และชาวแคว้นพะเยาเดิม	ประวัติศาสตร์
อาณาจักรล้านนา-พินม่าน (ช่วง พ.ศ.1985-2030 ¹ ไปจนถึง พ.ศ.2347)	ชาวแคว้นโยนกเดิม แคว้นพะเยาเดิม และแคว้นพริงค์ + คนพื้นเมืองบางกลุ่มในภาคเหนือ (อาทิ ประชากรกลุ่มใหญ่ในบริเวณลุ่มน้ำวัง ยม น่าน ฯลฯ) + อาจรวมถึงคนกลุ่มน้อยและเชลยจากต่างถิ่นที่ถูกกลืนกลายเป็นชาววนด้วย	ประวัติศาสตร์ / มานุษยวิทยา
ต้นกรุงรัตนโกสินทร์	ประชากรของอาณาจักรล้านนาเดิมที่หลงเหลืออยู่ในภาคเหนือ (นับตั้งแต่ “สมัยเก็บผักใส่ห้าเก็บข้าวใส่เมือง” เป็นต้นมา ชาววนในภาคเหนือเริ่มเรียกตนเองว่า “คนเมือง”)	ประวัติศาสตร์ / มานุษยวิทยา
รัชกาลที่ 5 แห่งกรุงรัตนโกสินทร์	ชาวพื้นเมืองในภาคเหนือ (ประกอบด้วยชาวล้านนาเดิม + คนกลุ่มอื่นๆ ที่ใช้ภาษาตระกูลไทและมีวิถีชีวิตแบบสังคมเมือง เริ่มมีสำเนียงร่วมกันและรวมกันเรียกตนเองว่า “คนเมือง”)	ประวัติศาสตร์ / มานุษยวิทยา
	ชาวล้านนาเดิมที่มีถิ่นฐานอยู่นอกเขตภาคเหนือของประเทศไทย (ยังเรียกตนเองว่า “ยวน”)	
ปัจจุบัน (อ้างอิงข้อมูลและหลักฐานร่วมสมัย)	ในเขตภาคเหนือของไทย คือ คนพื้นเมือง + ไทลื้อ + ไทยอง + ปะหล่อง + พม่า + อื่นๆ	พันธุศาสตร์ / ประชากร
	นอกเขตภาคเหนือของไทย คือ ประชากรที่เป็นลูกหลานของชาวล้านนาเดิมที่มีถิ่นฐานอยู่นอกเขตภาคเหนือของประเทศไทย ซึ่งพบว่ามีพันธุกรรมใกล้เคียงกับไทลื้อ โดยยังมีสำเนียงทางชาติพันธุ์และเรียกตนเองว่า “ยวน”	

* การเรียกอาณาจักรล้านนา อาจเริ่มตั้งแต่รัชสมัยของพระเจ้าติโลกราชแห่งราชวงศ์มังราย (ระหว่าง พ.ศ. 1985-2030) ซึ่งสามารถผนวกดินแดนต่างๆ ในพื้นที่ภาคเหนือของประเทศไทยไว้ได้ทั้งหมด และช่วงเวลาดังกล่าวยังปรากฏหลักฐานการใช้คำว่า “ล้านนา” เป็นครั้งแรกในเอกสารจีน

ดังนั้น วาทกรรมความเป็นชาติพันธุ์ไทยวน จึงเป็นผลและร่องรอยจากการรวมประชากรกลุ่มต่างๆ อย่างเข้มข้นในยุครัฐจารีตล้านนา ภายใต้อำนาจกระแสหลักของกลุ่มวัฒนธรรมไทในดินแดนภาคเหนือ จนมีอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ที่ชัดเจน ส่วนวาทกรรมที่ว่า “ไทยวนคือคนเมือง” นั้น เป็นการจัดกลุ่มบนฐานจำแนกคนละระบบ เนื่องจากคนเมืองมิได้เคร่งครัดหรือเจาะจงว่าจะต้องเป็นไปตามประวัติศาสตร์ การตั้งถิ่นฐานหรือต้องสืบสายชาติพันธุ์จากบรรพบุรุษที่สืบเนื่องกันมาเท่านั้น กล่าวอีกอย่างหนึ่ง คนเมืองมีจุดกำเนิดมาจากการรวบรวมประชากรกลุ่มต่างๆ

ในเขตวัฒนธรรมเดียวกันภายใต้อำนาจของชนชั้นปกครองในดินแดนล้านนาที่มีมาแต่เดิม คนเมืองจึงเป็นกลุ่มวัฒนธรรมภายใต้อำนาจกระแสหลักของไทยวนที่มีสำนึกและแสดงออกร่วมกัน ด้วยเงื่อนไขทางเศรษฐกิจ สังคม การเมือง และการปกครองที่สะท้อนกระบวนการเปลี่ยนผ่านของท้องถิ่นล้านนาซึ่งกลายมาเป็นส่วนหนึ่งของรัฐสมัยใหม่

เอกสารอ้างอิง

- กัญญา ลีลาลัย. (2544). **ประวัติศาสตร์ชนชาติไทย**. กรุงเทพฯ: สถาบันวิถึทวอศน์.
- จิตร ภูมิศักดิ์. (2519). **ความเป็นมาของคำสยาม, ไทย ลาว และขอม และลักษณะทางสังคมของชื่อชนชาติ**. กรุงเทพฯ: *มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์*.
- จิรศักดิ์ เดชวงศ์ญา. (2546). "จิตรกรรมฝาผนังวัดภูมินทร์ จังหวัดน่าน: การศึกษาครั่งล่าสุด". **วารสารเมืองโบราณ**. ปีที่ 29 ฉบับที่ 4 ตุลาคม - ธันวาคม 2546. หน้า 10-25.
- ชัยนต์ วรรณะภูติ. (2549). "คนเมือง : ตัวตนการผลิตซ้ำสร้างใหม่และพื้นที่ทางสังคมของคนเมือง". **อยู่ชายขอบมองลวดความรู้ : รวมบทความเนื่องในวาระครบรอบ 60 ปี ฉลาดชาย รมิตานนท์**. กรุงเทพฯ: มติชน, หน้า 34-73.
- ดาวรุ่ง กังวานพงศ์ และ จตุพล คำปวนสาย. (2548). **ความผันแปรของดีเอ็นเอไมโทคอนเดรียในประชากรชาวไทยวนและไทลื้อซึ่งอาศัยอยู่ในภาคเหนือของประเทศไทย**. รายงานวิจัย ภาควิชาชีววิทยา คณะวิทยาศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, เชียงใหม่.
- ถิ่น รัตติกง. (2512). **ละว้า (ลัวะ) บ้านบ่อหลวง**. รายงานวิจัยด้านประวัติศาสตร์-มานุษยวิทยา. (อัดสำเนา).
- ทวีศักดิ์ เผือกสม. (2546). **คนแปลกหน้านานาชาติของกรุงสยาม**. กรุงเทพฯ: มติชน
- ธเนศวร์ เจริญเมือง และวสันต์ ปัญญาแก้ว. (บรรณาธิการ). (2543). **เอกสารจากการเสวนาทางวิชาการ เรื่อง คนเมืองท่ามกลางบริบทการเปลี่ยนแปลง. ภาควิชารัฐศาสตร์และ ภาควิชาสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ ธันวาคม 2543**.
- ธเนศวร์ เจริญเมือง. (2546). **คนเมือง**. เชียงใหม่: คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- ธิดา สาระยา. (2553). **กว่าจะเป็นคนไทย**. กรุงเทพฯ: เมืองโบราณ.
- นิเพทย์นิตสิรร์ค. หลวง. (2520). **ชนชาติไทย**. (พิมพ์ครั้งที่ 6). กรุงเทพฯ: กระทรวงศึกษาธิการ.

- บดินทร์ กินาวงศ์. (มปป.). **ไทยใหญ่ ไทยสยาม ไทยยวน**. (เอกสารอัดสำเนา)
 บรรจบ พันธุเมธา. (2504). "ไปสอบคำไทย". **สตรีสาร**. ปีที่ 14 ฉบับที่ 321 ปลาย
 พฤศจิกายน 2504, หน้า 20-26.
- บังอร ปิยะพันธุ์. (2541). **ลาวในกรุงรัตนโกสินทร์**. กรุงเทพฯ: สำนักงานกองทุน
 สนับสนุนการวิจัย.
- บุญช่วย ศรีสวัสดิ์. (2503). **ราชอาณาจักรลาว**. กรุงเทพฯ: ก้าวหน้า.
- บุญช่วย ศรีสวัสดิ์. (2493). **30 ชาติในเชียงราย**. พระนคร: อุทัย.
- พอลเกอร์ กราบ็อฟสกี. (2538). "เก็บผักใส่ซ้า เก็บข้าใส่เมือง". **วารสารศิลปวัฒนธรรม**.
 ปีที่ 16 ฉบับที่ 3 มกราคม 2538. หน้า 103-114.
- มหาสิลา วีระวงส์. (2544). **พงสาวะดานลาว แต่โบราณ ถึง 1946**. เวียงจันทน์:
 หอสมุดแห่งชาติ.
- ราชบัณฑิตยสถาน. (2556). **พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ.2554
 เฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เนื่องในโอกาสพระราช
 พิธีมหามงคลเฉลิมพระชนมพรรษา 7 รอบ 5 ธันวาคม 2554**. กรุงเทพฯ:
 ราชบัณฑิตยสถาน.
- วิจิตรวาทการ. พลตรี หลวง. (2549). **งานค้นคว้าเรื่องชนชาติไทย**. กรุงเทพฯ:
 สร้างสรรค์บุ๊คส์.
- ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร (องค์การมหาชน). (2558). "จารึกวัดพระยืน". **โครงการฐาน
 ข้อมูลจารึกในประเทศไทย ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร (องค์การมหาชน)**.
 [ออนไลน์]. สืบค้นเมื่อ 9 พฤษภาคม 2559 จาก http://www.sac.or.th/databases/inscriptions/inscribe_detail.php?id=188
- ศรีสวัสดิ์ อ่องสกุล. (2554). **ประวัติศาสตร์ล้านนา**. (พิมพ์ครั้งที่ 8). กรุงเทพฯ: อมรินทร์.
- สืบศักดิ์ พรหมแย้ม, ปิ่นนริส จันทิมา, และบดินทร์ กินาวงศ์. (2546). "เมื่อล้านนา
 ล่มสลาย" ใน **ประวัติศาสตร์เมืองเชียงราย-เชียงใหม่**. (พิมพ์ครั้งที่ 2).
 เชียงใหม่: มิ่งเมือง, หน้า 154-179

- สุทธิศักดิ์ ปาลโพธิ์. (ผู้แปล). (2 กรกฎาคม 2557). “ชาววนหรือลาวพุงดำในมุมมองของชาวฝรั่งเศส”. *สายเครือไท*. [ออนไลน์]. สืบค้นเมื่อ 21 พฤษภาคม 2558 จาก <https://www.facebook.com/TaiRaceStudy> (ถอดความจาก Lucien de Reinach. (1901). *Le Laos*. Paris: A. Charles.)
- เสมอชัย พูลสุวรรณ. (2537). “บรรพบุรุษของคนไทยมาจากไหน : การวิเคราะห์และตีความจากหลักฐานใหม่ทางพันธุศาสตร์”. *วารสารธรรมศาสตร์*. ปีที่ 20 ฉบับที่ 2 พฤษภาคม-สิงหาคม 2537. หน้า 74-103
- อรุณรัตน์ วิเชียรเขียว. (2555). “คนเมืองในประวัติศาสตร์/ประวัติศาสตร์ของผู้คนล้านนา”. *ตัวตนคนเมือง 100 ปี ชาตการ ไกรศรี นิมมานเหมินท์*. เชียงใหม่: คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, หน้า 43-72.
- Blundell, E.A., (1836). "An Account of Some of the Petty State lying north of the Tenasserim Provinces; Drawn up from the Journals and Reports of D.Richardson". *Journal of the Royal Asiatic Society of Bengal*, No.72, October. 1836, p.601-625
- Lucien de Reinach. (1900). *Le Laos*. Paris: A. Charles.
- Wibhu Kutanan, Jatupol Kampuansai, Vincenza Colonna, Supaporn Nakbunlung, Pornpilai Lertvicha, Mark Seielstad, Giorgio Bertorelle, and Daoroong Kangwanpong. (2010). "Genetic affinity and admixture of northern Thai people along their migration route in northern Thailand: evidence from autosomal STR loci". *Journal of Human Genetics*. [online]. 25 November 2010, from <https://www.nature.com/jhg/journal/v56/n2/full/jhg2010135a.html>